

# The Athens Review

Δεκεμβριος 2010 • έτος 2ο - τεύχος 13 - τιμή 5€

Αθηναϊκή Επιθεώρηση του Βιβλίου *of books*

## ΣΤΙΒΕΝ ΧΟΚΙΝΓΚ

Και ξανοίγονται μπρος μου  
αναπάντεχα μέρη αλλουνού κόσμου  
Άρης Μπερλής

Στο χείλος της ηθικής  
Ο Τζ. Μ. Κουτσί για τον Φίλιπ Ροθ

Αγιατολάχ Πειραιώς vs Χόκινγκ

Υπόθεση Πολκ:

Θα υπάρξουν εξιλαστήριες ομολογίες;  
Θανάσης Βαλτινός

Ρεμπώ χαμένος στη μετάφραση

Μαρία Παπαδήμα

Μισέλ ντε Σερτώ

Γιώργος Κόκκινος

Ηθική και πολιτική  
κριτική της οικονομίας

Κωνσταντίνος Παπαγεωργίου

Αναφορά στον Γιάννη Σακελλαράκη

Εριέττα Δεληγιάννη

Ακόμη γράφουν οι:

Gregory Jusdanis, Αθηνά Δημητριάδου

Γιάννης Ζέρβας, Κώστας Κωστής

Βασίλης Λαμπρόπουλος, Χ. Ε. Μαραβέλιας

Μανούσος Μαραγκουδάκης, Βαγγέλης Δ. Πανταζής

Εμμανουήλ Α. Πάσχος, Δημήτρης Πλάντζος

Σωτήρης Ριζάς, Σάκης Σερέφας

Θανάσης Χατζόπουλος, Κωστής Παπαϊωάννου

Άννα Φραγκουδάκη



Κ. Π. Κουτσί  
2010

ISSN 1792-0914



9 771792 091002



## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- 5 **Gregory Jusdanis** Μωρό μου, είμαστε τόσο επαρχιώτες  
 Διάλογος Τ. Γαλάτης, Δ. Κανελλόπουλος, Ηρώ Νικοπούλου, Γ. Πατίλης, Β. Πανατζής, Δ. Πλάντζος
- 7 **Βαγγέλης Δ. Πανατζής** Μαύρη ή ξανθή Αθηνά; - Βόρειες ή νότιες οι απαρχές του αρχαιοελληνικού πολιτισμού;  
 12 **Δημήτρης Πλάντζος** Η Μαύρη Αλήθεια
- 14 **Άννα Φραγκουδάκη** Όνειρα του ύπνου, εφιάλτες του ξύπνιου...  
 18 **Γιώργος Κόκκινος** Μισέλ ντε Σερώ - Για τις αντιστασιακές πολιτισμικές πρακτικές των ηττημένων, των «συμβιβασμένων» και των «ανώνυμων»  
 24 **Θανάσης Βαλτινός** Υπόθεση Πολκ: Θα υπάρξουν ποτέ οι εξιλαστήριες ομολογίες;  
 26 **Βασίλης Λαμπρόπουλος** Οι δεξιότητες της ερμηνείας και οι σολιστες της ταυτότητας  
 28 **Άρης Μπερλής** Και ξανοίγονται μπρος μου αναπάντεχα μέρη αλλοιού κόσμου - Στα άδυτα της κβαντικής φυσικής  
 32 **Μανώλης Βασιλάκης** Εκ της Ελληνορθόδοξου ναποπλίας τρόπαιον κατά των οπαδών του Χώκινγκος  
 - Ο Αγιατολάχ Πειραιώς λιθοβολεί τον Stephen Hawking
- 33 **Σάκης Σερέφας** Αρέσει στα παιδιά. Ποίημα  
 34 **Χαράλαμπος Ε. Μαραβέλιας** Ως εάν υπήρχε ο θεός  
 38 **Τζ. Μ. Κουτσι** Στο χείλος της ηθικής  
 42 **Αθηνά Δημητριάδου** Κι ένας Έλληνας «συνάδελφος» του Φίλιπ Ροθ  
 42 **Γιάννης Ζέρβας** Γκιούλιμπερ. Ποίημα  
 43 **Μαρία Παπαδήμα** Ποιητικός οίστρος ή μεταφραστική νηφαλιότητα;  
 46 **Κωνσταντίνος Παπαγεωργίου** Ηθική και πολιτική κριτική της οικονομίας  
 48 **Μανούσος Μαραγκουδάκης** Σμούελ Άιζενσταν - Αναστοχαστικό Ρέκβιεμ σε έναν διανοητή των πολιτισμών  
 50 **Σωτήρης Ριζάς** Από τον ναζιστικό τρόπο στη θυματοποίηση των θυτών  
 53 **Εμμανουήλ Α. Πάσχος** Σώζειν τα φαινόμενα, που απατούν  
 55 **Θανάσης Χατζόπουλος** Εκεχειρία - Τελετές ενθρόνισης - Πρόβλεψη συναστρίας. Ποιήματα  
 56 **Κώστας Κωστής** Οι κοινωνικές διαστάσεις της κατοχικής πείνας  
 58 **Κωστής Παπαϊωάννου** Καμίνης και Μπουτάρης, τα ρεφλέξ του αυτονόητου  
 60 **Εριέττα Δεληγιάννη** Αναφορά στον Γιάννη Σακελλαράκη

Σχέδιο εξωφύλλου: ο Στίβεν Χόκινγκ από τον Κωνσταντίνο Παπαμιχαλόπουλο

## ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ

**ΘΑΝΑΣΗΣ ΒΑΤΙΝΟΣ**, Συγγραφέας, ακαδημαϊκός, πρόεδρος της Εταιρείας Ελλήνων Συγγραφέων. Τελευταίο έργο του, *Ο τελευταίος Βαρλάμης* (2010). Ανάμεσα στα έργα του: *Ορθοκωστή* (1994), *Μπλε βαθύ, σχεδόν μαύρο* (1994), *Συναξάρι Ανδρέα Κορδοπάτη* (1993), *Σταχτιά για τη δεκαετία του '60* (1992).  
**ΜΑΝΩΛΗΣ ΒΑΣΙΛΑΚΗΣ**, Συγγραφέας, μεταξύ άλλων, των βιβλίων «Καλά να πάθουν!». Η ελληνική κοινή γνώμη μετά την 11η Σεπτεμβρίου (2002) και *Η μάστιγα του θεού* (2006).  
**ΕΡΙΕΤΤΑ ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗ-ΚΩΤΣΗ**, Δρ. Προϊστορικής Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, φιλόλογος, συγγραφέας εκπαιδευτικών βιβλίων. Από το 1979 μέχρι και το 1991 μαθήτευσε και εργάστηκε ως μέλος της Ανασκαφής Αρχαίων.  
**ΑΘΗΝΑ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΥ**, Διδάκτωρ φιλόλογος στη Μέση Εκπαίδευση (1982-2000). Οργάνωσε πέντε σχολικές δανειακές βιβλιοθήκες και ασχολήθηκε με τη σκηνοθεσία θεατρικών παραστάσεων στα σχολεία. Έχει μεταφράσει Απντάκι, Έλιαν, Κουτσι, Μέλβιλ, Μόρισον, Μπέκετ, Ροθ. Τιμήθηκε με το βραβείο λογοτεχνικής μετάφρασης του ΕΚΕΜΕΛΑ για τη μετάφραση του έργου του Τζον Κουτσι *Βίος και πολιτεία του Μάικλ Κ* (2007).  
**ΓΙΑΝΝΗΣ ΖΕΡΒΑΣ**, Ποιητικά του έργα: *Τζούλια* (1983), *Ο Μετανάστης* (1986), *Τοιογραφία* (1992), *Κλειδωμένος στο Γραφείο* (1997), *Η Πουζία της Άνοιξης* (2001), *Τζούλια 2* (2010). Έχει μεταφράσει ποίηση και πεζά των Τουλιαρι Κάρλος Τουλιαρι, Σιλβία Πλαθ, Τεντ Χιούξ, Σέιμουρ Χίνι, Κένεθ Κοχ, Λι Μπρούερ, Αντριέν Ρίτς, Πιερ Ρεβερντό, Τ.Σ. Έλιοτ και Ιρβίν Πάλιομ.  
**ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΚΚΙΝΟΣ**, Καθηγητής Ιστορίας και Διδακτικής της Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Είναι επιστημονικός υπεύθυνος των σειρών «Εκκεντρητή Ιστορία - Ιστορία από το περιθώριο» (Ταξιδευτής) και «Διδακτικές προσεγγίσεις στο μάθημα της Ιστορίας» (Μεταίχμη). Τελευταίο του βιβλίο (σε συνεργασία με τους Δ. Μαυροκούφη, Ε. Λεμονίδου, Π. Γατσιώτη) *Τα συγκρουσιακά θέματα στη διδασκαλία της Ιστορίας* (2010).  
**ΚΩΣΤΑΣ ΚΩΣΤΗΣ**, Καθηγητής του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Αθηνών.  
**ΒΑΣΙΛΗΣ ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΣ**, Κάτοχος της Νεοελληνικής Έδρας Κ. Π. Καβάφη στα Τμήματα Κλασικής και Συγκριτικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου του Μίσιγκαν.  
**ΧΑΡΑΛΑΜΙΟΣ Ε. ΜΑΡΑΒΕΛΙΑΣ**, Δικηγόρος και δρ. Νομικής. Ασχολείται με την

ιστορία της ελληνικής γραφής, τις σχέσεις προφορικού-γραπτού λόγου και τη φαινομενολογία της θρησκείας. Ενίοτε μεταφράζει βιβλία και κείμενα της επιλογής του.  
**ΜΑΝΟΥΣΟΣ ΜΑΡΑΓΚΟΥΔΑΚΗΣ**, Αναπληρωτής Καθηγητής στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου του Αιγαίου. Τελευταίο βιβλίο του: *Αμερικανικός Φονταμενταλισμός. Πώς οι πολιτικές, θρησκευτικές και επιστημονικές αντιπαραθέσεις στη Δύση διαμόρφωσαν τον μυαλλόδοξο αμερικανικό προτεσταντισμό* (2010).  
**ΑΡΗΣ ΜΠΕΡΑΝΗΣ**, Μεταφραστής και κριτικός λογοτεχνίας. Τελευταία του ποιήματα η *Βενετία της Τζαν Μόρις* (2010), *Ο Τρίτος Αστυνολόγος* του Φλαν Ό' Μπρίαν (2008) και *Οι Άραβες των Βάλτων* του Γουίλφρεντ Θέιγκερ (2008). Μεταφέρει τώρα στα ελληνικά το λαμπρότερο ίσως αμερικανικό μυθιστόρημα του εικοστού αιώνα και μια συλλογή αθεϊστικών κειμένων.  
**ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ Δ. ΠΑΝΤΑΖΗΣ**, Διδάκτωρ Ιστορίας. Συγγραφέας των βιβλίων: *Χάρτες και Ιδεολογίες* (1989), *Ομηρική Γεωγραφία και Ομηρική Εποχή. Ι. Ο εξομηρισμός της αρχαίας Ελλάδας και το πρόβλημα των Μυκηναίων* (1996), *Η ομηρική Ζάκυνθος, οι «ιερές» Εχίνες και το μυστήριο του χαμένου Δουλιχίου* (2002), *Όμηρος και Τροία. Ερμηνεύοντας τα νέα ευρήματα* (2006), «*Βασιλείς*» από την θάλασσα: Από τους *qa-si-re-we* της *Γραμμικής Β* στους *ra-si-le-se* της Κύπρου (2009).  
**ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ**, Αναπληρωτής καθηγητής της Φιλοσοφίας του Δικαίου, Πανεπιστημίου Αθηνών, Νομικό Τμήμα. Τελευταίο βιβλίο του το *Πόλεμος και δικαιοσύνη. Πολιτική φιλοσοφία για τον κόσμο* (2008).  
**ΜΑΡΙΑ ΠΑΠΑΔΗΜΑ**, Αναπληρώτρια καθηγήτρια στο Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Το 2008 τιμήθηκε με το κρατικό βραβείο λογοτεχνικής μετάφρασης για το βιβλίο της *ανησυχίας* του Μπερνάρντο Σοδρές, ετερώνυμου του Φερνάντο Πεσόα. Έχει εκδώσει τρία ανθολογίες: *Το Κλειδί των ονείρων* (2003) και *Πεσόα-Ω* (2008). Πρόκειται να κυκλοφορήσει σύντομα το βιβλίο της *Τα πολλαπλά κάτοπτρα της μετάφρασης*.  
**ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ**, Εκπαιδευτικός (φιλόλογος-ιστορικός) και ερευνητής για θέματα εκπαίδευσης. Διετέλεσε για χρόνια πρόεδρος του ελληνικού τμήματος της Διεθνούς Αμνηστίας και από το 2006 είναι πρόεδρος της Εθνικής Επιτροπής για τα δικαιώματα του Ανθρώπου.

**ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΣΧΟΣ**, Καθηγητής της θεωρητικής φυσικής στο Πανεπιστήμιο του Ντόρτμουντ. Είναι επίτιμο μέλος της American Physical Society, μέλος του IAS, Princeton και αντιπρόεδρος μέλος της Ακαδημίας Αθηνών. Οι έρευνες του εστιάζονται στα στοιχειώδη σωματίδια όπου έχει εκδώσει περισσότερες από 150 πρωτότυπες εργασίες. Συγγραφέας των βιβλίων *Electroweak Theory* (2007) και (μαζί με τον καθ. Π. Σωτηρόδη) *The Schemata of the Stars: Byzantine Astronomy from A.D. 1300* (1999).  
**ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΝΤΖΟΣ**, Επίκουρος καθηγητής κλασικής αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Έχει δημοσιεύσει βιβλία και μελέτες για την αρχαία ελληνική τέχνη, την ιστορία και μέθοδο της κλασικής αρχαιολογίας, καθώς και για την πρόσληψη του κλασικού πολιτισμού στη νεωτερική σκέψη. Πρόσφατο βιβλίο του (επιμ.): *Παγκοσμιοποίηση και Εθνική Κουλτούρα* (2009).  
**ΣΠΗΤΗΣ ΡΙΖΑΣ**, Διευθυντής Ερευνών στο Κέντρο Έρευνας Ιστορίας του Νέωτερου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών. Πρόσφατα βιβλία του: *Οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις και το Αιγαίο 1973-1976* (2006), *Τα Βαλκάνια και η Ελλάδα σε μετάβαση. Από τον Ψυχρό Πόλεμο στην Ύφεση, 1960-1974* (2006), *Η ελληνική πολιτική μετά τον εμφύλιο πόλεμο. Καναδοερευνητικός και δικτατορία* (2008).  
**ΣΑΚΗΣ ΣΕΡΕΦΑΣ**, Γράφει ποίηση, πεζογραφία και θέατρο. Τελευταία έργα του: *Πρώτα πέθανε η κότα* (ποίηση, 2007), *Μαμ* (πεζογραφία, 2008), *Θα σε πάρει ο δρόμος* (θεατρικό, 2009), *Ένας δεινόσαυρος στο μαλακόνι μου* (2008).  
**ΑΝΝΑ ΦΡΑΓΚΟΥΔΑΚΗ**, Καθηγήτρια κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Ανάμεσα στα βιβλία της *Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και φιλελεύθερο δανουσιένος* (1992), *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης* (1985), *Γλώσσα και ιδεολογία* (1993), *Τι είν' η πατρίδα μας* (επιμ., 1997), *Η γλώσσα και το έθνος 1880-1980* (2001), *Πρόσθεση όχι απάρειση, πολλαπλασιασμός όχι διαίρεση* (επιμ., 2008), *Ελλάδα και Τουρκία: Πορείες εκσυγχρονισμού* (επιμ., 2008).  
**ΘΑΝΑΣΗΣ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ**, Ποιητής, παιδοψυχίατρος και ψυχαναλύτης. Τελευταίο του βιβλίο *Μετόπη και Πέρασμα* (2007).  
**GREGORY JUSDANIS** (Πηγή: Γ. Τσουδάνης). Καθηγητής στο Πολιτισμικό Πανεπιστήμιο του Οχάιο. Τελευταίο έργο του *Fiction Agonistes: In Defense of Literature* (2010).

## The Athens Review

of books

Αθηναϊκή Επιθεώρηση του Βιβλίου

Δημοχάρους 61, Τ.Κ. 11521, Αθήνα. Τηλ./Fax: 210 7241063

έτος 2ο / τεύχος 13 / Δεκέμβριος 2010 / τιμή 5€

www.booksreview.gr athensreview@gmail.com

Ιδιοκτησία: Μαρία Βασιλάκη ΜΟΝ ΕΠΕ Εκδότης: Μαρία Βασιλάκη Διεύθυνση: Μανώλης Βασιλάκης Art Director: Κώστας Καγκελάρης Σχέδια: Κωνσταντίνος Παπαμιχαλόπουλος Διαφήμιση: τηλ. 210 7241063 Νομικός σύμβουλος: Τάσος Αβραντίνης Παραγωγή: 3dot, 210 6564671 Εκτύπωση: IRIS Εκτυπώσεις Α.Ε.Β.Ε. Διανομή: Άργος Α.Ε. Κεντρική Διάθεση για βιβλιοπωλεία (Αθήνας, Πειραιά, επαρχίας): Σπύρος Μαρινής και Σία Ο.Ε., Σόλωνος 76, 10680 Αθήνα, τηλ. 210-3648170, 210-3648197, fax 210-3648033, e-mail: mbooks@otenet.gr Κεντρική Διάθεση για βιβλιοπωλεία (Θεσσαλονίκης, Βόρειας Ελλάδας): Κέντρο του βιβλίου - Ανθούλα Πουλουκτσή και Σία Ε.Ε., Λασσάνη 3, 54622 Θεσσαλονίκη, τηλ. 2310-237515, 2310-237463, fax 2310-285857, e-mail: puluktsi@otenet.gr Διάθεση στην Κύπρο: PARGA BOOK CENTER, Λευκωσία (Λεωφ. Τσερίου 94 - Στρόβολος, Λεωφ. Λάρνακος 56 - Αγλαντζιά, Αρχιπ. Μακαρίου 86 - Λατσιά) - Λάρνακα (Στρατηγού Τιμάγια 9) - Πάφος (Αθηνών 5), τηλ. +357-22-327740, fax +357-22-327741, e-mail: info@parga-publication.com Ηλεκτρονική έκδοση: Βαγγέλης Νάστος

Συνδρομές: Εσωτερικού ετήσια (11 τεύχη) 50 €, φοιτητικές 40 €, οργανισμοί-τράπεζες 200 €, βιβλιοθήκες 100 €. Εξωτερικού ΕΕ (απλό ταχυδρομείο) 80 €, Ευρώπη εκτός ΕΕ 100 €, Αμερική 100 €. Εμβάσματα - επιταγές: Μαρία Βασιλάκη - Τραπεζικός λογαριασμός Alpha Bank: 262-00-2320-000930 EUR, IBAN GR54-0140-2620-2620-0232-0000-930, BIC CRBA GRAA

ISSN: 1792-0914

Το επόμενο τεύχος θα κυκλοφορήσει την Τετάρτη 29 Δεκεμβρίου 2010



# Οι δεξιότεχνες της ερμηνείας και οι σολίστρες της ταυτότητας

Από τον Βασίλη Λαμπρόπουλο<sup>1</sup>

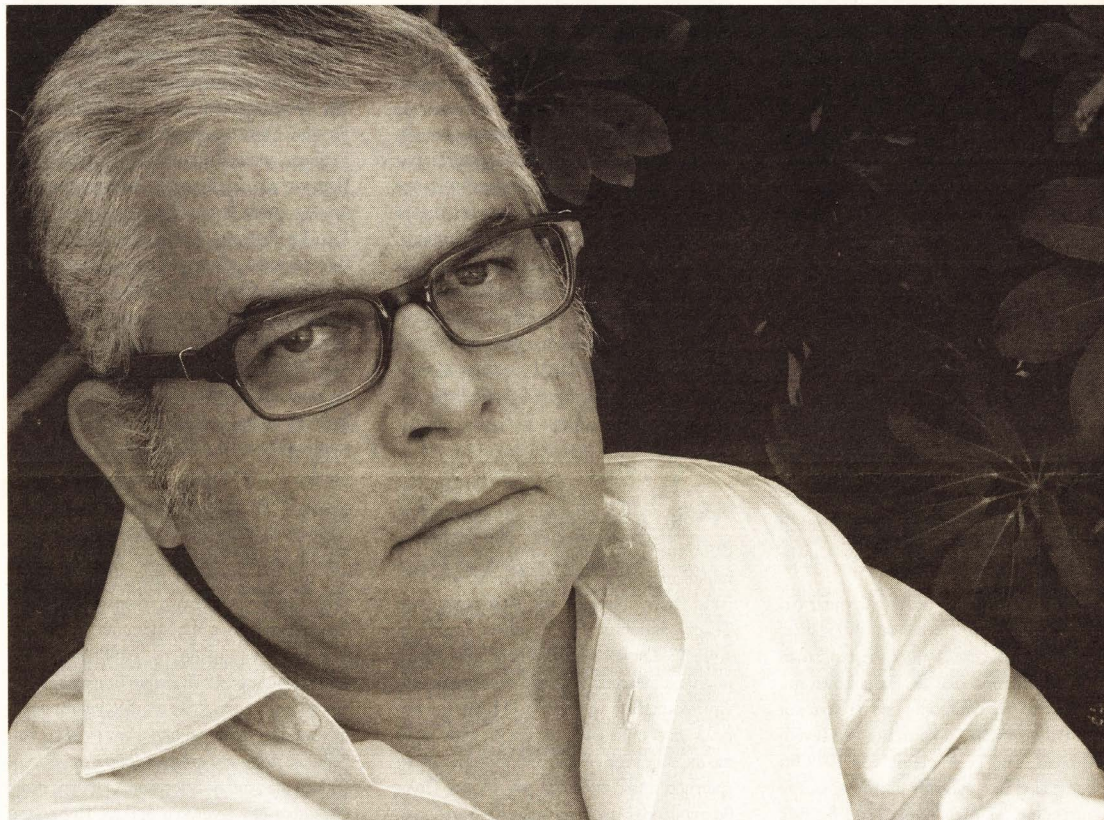
Μισέλ Φάις, *Πορφυρά γέλια*, Πατάκη, Αθήνα 2010, σελ. 250

Ο Μισέλ Φάις είναι ένα από τους κορυφαίους και συνεπέστερους Έλληνες μεταμοντέρνους συγγραφείς. Ανήκει στους λίγους εκείνους για τους οποίους το μεταμοντέρνο δεν είναι απλώς θέμα τεχνικής (δηλαδή επιλεκτικής ενσωμάτωσης υφολογικών στοιχείων) αλλά συνθήκης: συνιστά την ίδια τη συνθήκη της συγγραφής λογοτεχνίας σήμερα. Ο Φάις δεν κάνει, όπως οι περισσότεροι ομότεχνοί του, ένα μοντερνισμό με πρόσθετα ύστερα στοιχεία (όπως η πολυφωνία ή η διακειμενικότητα): γράφει εξ αρχής και τελείως μεταμοντέρνα.

Ένας κύριος λόγος αυτής της συνέπειας είναι το κεντρικό ενδιαφέρον του για το πώς ένα άτομο επινοεί τον συγγραφικό του εαυτό, δηλαδή κατασκευάζει τον εαυτό του ως συγγραφέα. Κατά τη ρομαντική άποψη, ένας συγγραφέας αγωνίζεται να εκφράσει μια εσώτατη ταυτότητα ή μια βαθύτερη πραγματικότητα. Βιώνει δηλαδή την αγωνία της έκφρασης. Αντίθετα ο συγγραφέας του Φάις (Καϊμης, Βιζηνός κ.λπ.) επιζητεί τη συγγραφική του πραγμάτωση. Βιώνει δηλαδή την αγωνία της ερμηνείας. Αγωνίζεται να παίξει το ρόλο του συγγραφέα αλλά ανησυχεί μήπως είναι ανεπαρκής ή κίβδηλος.

Τέτοιοι είναι και ο ήρωας του καινούργιου βιβλίου του Φάις, ένας νεαρός επίδοξος συγγραφέας που γράφει το πρώτο του βιβλίο όπου διαπραγματεύεται την πρόσφατη ιστορία της οικογένειάς του. Στο πρώτο μέρος τον βλέπουμε να προσπαθεί να συνθέσει το βιβλίο μέσα από ένα μονόπλευρο διάλογο με τη γιαγιά του, ενώ στο δεύτερο μέρος διαβάζουμε το βιβλίο που έγραψε, το οποίο περιλαμβάνει τον ίδιο μεταξύ των ηρώων του. Ας επαναλάβουμε πως δεν έχουμε να κάνουμε με την αγωνία της γραφής αλλά με το άγχος του συγγραφικού ρόλου, ενός πολύ απαιτητικού ρόλου που δημιουργεί σωρεία από αβεβαιότητες.

Παράδειγμα, ο νεαρός στα *Πορφυρά γέλια* που φιλοδοξεί να υποδυθεί τον συγγραφέα κατατρώχεται από μια συγκεκριμένη περίπτωση ερμηνευτικής αναπληρώσεως,



Ο Μισέλ Φάις.

την αποτυχία του παππού του να ολοκληρώσει το μείζον εγχείρημα της ζωής του, μια μετάφραση των *Βακχών*. Προσπαθώντας να επιβιώσει από κάθε είδους εξορίες και διωγμούς, ο υποβόλεας παππούς κουβαλούσε μαζί του τον Ευριπίδη για να μεταφράσει τη σπουδαία τραγωδία του, αλλά η ροή της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας επηρέαζε την τροπή της απόδοσης και το μεταφραστικό έργο δεν τελείωνε ποτέ. Ο υποβόλεας μεγάλων ηθοποιών του Βασιλικού Θεάτρου δεν βρήκε τρόπο να υποβάλει στο αρχαίο κείμενο μια σημερινή φωνή. Αλλά αν ο παππούς, παρά τις ισχυρές θεατρικές και πολιτικές πεποιθήσεις του, δεν κατάφερε να ολοκληρώσει την ερμηνεία του, πώς θα καταφέρει ο εγγονός να ολοκληρώσει τη δική του όταν στην εποχή του όλες οι πεποιθήσεις έχουν αφανιστεί;

Διαβάζει κανείς στον Τύπο ότι το *Πορφυρά γέλια* του Φάις ασχολείται με την Αριστερά, το ΚΚΕ, τον Ζαχαριάδη, τον Εμφύλιο. Όντως το βιβλίο αναφέρεται σε αυτά καθώς και σε άλλα, γενικότερα θέματα, όπως συλλογικότητα και επανάσταση, ουτοπία και εσχολογία, μνήμη και ιστορία, αρχείο και αφήγηση. Θα το αδικούσαμε όμως αν το συζητούσαμε με βάση αποκλειστικά το περιεχόμενό του, πολύ δε περισσότερο την ιστορική του ακρίβεια. Άλλωστε δεν πρόκειται για ένα ρεαλιστικό αφήγημα του οποίου η αληθοφάνεια ενθαρρύνει παραπλανητικά ιστορικές αποτιμήσεις. Πρόκειται για ένα αναστοχαστικό αφήγημα που προσπαθεί να αντισταθεί σε κάθε μμητική αντίληψη για την αναπαράσταση. Ας πάρουμε όμως τα πράγματα με τη σειρά τους.

Το μυθιστόρημα καλύπτει τρεις γενιές μιας ελληνικής οικογένειας από τη δεκαετία του '30. Ο παππούς Γ. Σέκερης, που δεν ζει πια, υπήρξε υποβόλεας στο Βασιλικό Θέατρο και μετριοπαθές μέλος του ΚΚΕ, που έβλεπε με μεγάλη επιφύλαξη τις σκληροπυρηνικές θέσεις του κόμματος. Η γιαγιά Αθηνά, που τώρα υποφέρει από Αλτσχάιμερ, ήταν δασκάλα και φανατική σταλινικά, που ακολουθούσε πιστά την κομματική γραμμή. Το ζεύγος απέκτησε τρεις γιούς. Τον Στάθη, σημερινό ακροδεξιό με δικό του πρόγραμμα εθνικιστικής προπαγάνδας σε περιθωριακό τηλεοπτικό κανάλι. Τον Στράτο, που βρίσκεται στη φυλακή για τη συμμετοχή του κατά τη δεκαετία του '90 σε τρομοκρατική οργάνωση. Κι έναν τρίτο, νεκρό πια, που ήταν επιμελητής εκδόσεων και συμμεριζόταν τον αριστερό



σκεπτικισμό του πατέρα του. Πρωταγωνιστής του βιβλίου είναι ο γιος του ανώνυμου επιμελητή, ο Διονύσης Σέκερης, ένας τριαντάρης συγγραφέας που γράφει ένα βιβλίο με τίτλο *Κόκκινη Ελλάδα* αφιερωμένο στη γιαγιά του.

Ο Παππούς Σέκερης, που ως υποβολέας συνεργάστηκε με διάσημους τραγουδούς, προσπάθησε σε τρεις διαφορετικές περιόδους της ζωής του να μεταφράσει τις *Βάκχες* του Ευριπίδη. Κατά την πρώτη περίοδο, όταν ήταν πολιτικός εξόριστος στη Ικαρία το 1938-39, είδε τον Πενθέα σαν την κομμουνιστική λογική που αντιτάσσεται στον Διονυσιακό παραλογοισμό. Ως παραδοσιακός αριστέρας που πίστευε στη ικανότητα της λογικής να δια φωτίσει τον κόσμο, δεν μπορούσε να χωνέψει την πλύση εγκεφάλου που έκανε στα πλήθη η φασιστική ιδεολογία, και αναζητούσε την εξήγηση στη μαγανεία που ασκούσε η διονυσιακή λατρεία.

Η δεύτερη περίοδος του μεταφραστικού εγχειρήματος καλύπτει τα χρόνια 1946-47, που τα πέρασε πρώτα στο γιουγκοσλαβικό χωριό Μπούλκες και μετά την αποκοπή του λόγω αντιζαχαριαδικών θέσεων, στην παρανομία σε Αθήνα και Πειραιά, ώσπου συνελήφθη ξανά και εξορίστηκε. Αυτή την εποχή, παρακολουθώντας έντρομος την αδελφοκτόνο εσωκομματική έριδα, φαντάστηκε τις Θήβες σε κατάσταση εμφύλιου πολέμου. Η τρίτη μεταφραστική απόπειρα έγινε στη δεκαετία του '90, όταν ο Παππούς, βλέποντας τους δύο γιούς του να ακολουθούν διαμετρικά αντίθετες πολιτικές κατευθύνσεις, αντιμετώπισε το έργο σαν οικογενειακή τραγωδία, όπου η γιαγιά Κόκκινη Δασκάλα/Αγαθή καταλαμβάνεται από κομμουνιστικό πυρετό και εξολοθρεύει τον Παππού Πενθέα καταγγέλλοντάς τον σαν προδότη του κόμματος. Ακριβώς επειδή ο υποβολέας στη διάρκεια εξήντα περίπου ετών προσέγγισε τις *Βάκχες* από τρεις πολύ διαφορετικές σκοπιές, δεν κατάφερε να ολοκληρώσει τη μετάφρασή του, αν και κατά καιρούς σκηνοθέτες είχαν ενδιαφερθεί να τη χρησιμοποιήσουν.

Από τις τρεις ερμηνευτικές σκοπιές, το βιβλίο τονίζει περισσότερο τη δεύτερη. Στο τέλος της δεκαετίας του '40 ο Παππούς πίστευε πως οι *Βάκχες* δραματοποιούσαν όχι τον εθνικό αλλά τον κομματικό εμφύλιο. Ο Γενικός Γραμματέας του ΚΚΕ Νίκος Ζαχαριάδης ήταν ένας Πενθέας που εκπροσωπούσε την κομματική γραφειοκρατία, ιεραρχία, πειθαρχία και προσωπολατρία, ενώ ο αρχηγός του ΕΛΑΣ Άρης Βελουχιώτης ήταν ένας Διόνυσος που εκπροσωπούσε τους αντάρτες οι οποίοι ακολουθούσαν τον φυσικό νόμο, την κοινοτική παράδοση και αλληλεγγύη, και το πνεύμα της συντροφικότητας. Ο Ζαχαριάδης εξουσίαζε τις πόλεις με στρατιωτική τρομοκρατία κι ο Βελουχιώτης

τα βουνά με μαιναδική βία. Η ιστορία του κόμματος σημαδεύεται από την αυτοκτονία του Βελουχιώτη το 1945 και του Ζαχαριάδη το 1973.

Ο εκκολαπτόμενος συγγραφέας Διονύσης Σέκερης, που έχει αναγάγει τον σκεπτικισμό του Παππού του σε κατεδαφιστική παρωδία, πιστεύει ότι, ως πολιτική τραγωδία, οι *Βάκχες* παραμένουν επίκαιρες αφού οι θείοι του Στράτος και Στάθης έχουν αναδειχθεί αντίστοιχα σε Πενθέα της εθνικιστικής τηλεόρασης και Διόνυσο του αντάρτικου πόλεμου. Η διαφορά είναι ότι, ενώ ο Παππούς προσπάθησε να αποδώσει το έργο σαν τραγωδία που αντικατοπτρίζει την ιστορική πραγματικότητα, ο εγγονός, επηρεασμένος από θεωρίες θεάτρου και ριζοσπαστικές παραστάσεις, γράφει μια φαρσοτραγωδία. Παράλληλα, κατά την πρώτη δεκαετία του εικοστού πρώτου αιώνα, ένας νέος εμφύλιος έχει ξεσπάσει, αυτή τη φορά στον κλάδο της ιστορικής επιστήμης, όπου ερευνητές συγκροτούνται για το αληθινό νήμα και νόημα της αδελφοκτονίας πριν εξήντα χρόνια.

Με τη μετάφρασή του ο υποβολέας προσπαθούσε να υποβάλει το κείμενο στη σκηνή, να το κάνει να μιλήσει τη γλώσσα της σύγχρονης εμπειρίας. Όμως κάθε φορά η προσωπική και συλλογική ιστορία επηρέαζε την προσέγγιση και διέκοπτε την πρόοδο. Όταν έβρισκε το χρόνο να συνεχίσει την εργασία του, είχε αλλάξει άποψη για το έργο και έπρεπε να κάνει μείζονες αναθεωρήσεις. Η μετάφραση θα τελείωνε μόνο αν ο υποβολέας μπορούσε να σταθεί έξω από τον ρου της ιστορίας. Τα *Πορφυρά γέλια* δείχνουν με αμείλικτο τρόπο πως η φορά των γεγονότων, η φωνή της ιδεολογίας και η προσωπική εμπειρία επηρεάζουν άμεσα τη λογοτεχνική ερμηνεία. Η νοσηματοδότηση των *Βακχών* είναι ζήτημα διαφόρων πολιτιστικών και άλλων διαδικασιών, όπως η μετάφραση, η σκηνοθεσία, η φιλολογική ανάλυση, η κομματική γραμμική και η ιστορική μνήμη. Αυτό δεν σημαίνει πως το έργο επιδέχεται πολλές ερμηνείες (κι άρα είναι κλασικό, διαχρονικό κ.λπ.), αλλά πως κάθε απόδοση καθιστά εξαρχής το έργο, πως το έργο δεν υφίσταται παρά μόνο στις αποδόσεις του, κι άρα μια απόδοση δεν μπορεί να συγκριθεί παρά μόνο με μιά άλλη απόδοση: δεν υπάρχει πρωτότυπο, μόνο ερμηνείες οι οποίες νοσηματοδοτούνται από άλλες ερμηνείες.

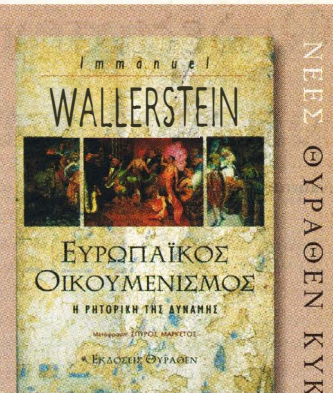
Στο τέλος του *Πορφυρά γέλια* ο επίδοξος συγγραφέας αντιλαμβάνεται ότι, όπως ένα λογοτέχνημα, έτσι και η προσωπική ταυτότητα είναι θέμα ερμηνείας κι όχι αυθεντικότητας. Συγγραφέας είναι κάτι που κανείς υποδύεται, δεν γίνεται. Οι μεγάλοι συγγραφείς (Μπάιρον, Τολστόι, Τούεντ, Γουλφ, Καβάφης) ήταν επιτυχείς ρόλοι, και γι' αυτό πολλοί φιλοδοξούν να τους παίξουν (στον κινηματογράφο, στη σκηνή, στο αμφιθέατρο, στη ζωή). Έτσι το βιβλίο του εγγονού, που αποτελεί το δεύτερο μέρος του μυθιστορηματος του Φάις, συ-

νίσταται από παράλληλες αφηγήσεις όπου ιστορία και βιογραφία κερματίζονται, πεζογραφία και θέατρο συμφύρονται, ενώ κάθε συνέχεια διασπάται. Η ιστορία τριών γενεών της οικογένειας Σέκερη παρουσιάζεται σαν μια παρτιτούρα χωρίς αριθμημένες σελίδες, κι ο εγγονός γίνεται εν τέλει συγγραφέας μοιράζοντας το ρόλο του σε τέσσερις φωνές: κατορθώνει δηλαδή την ταυτότητα διαμελίζοντας την ενότητα.

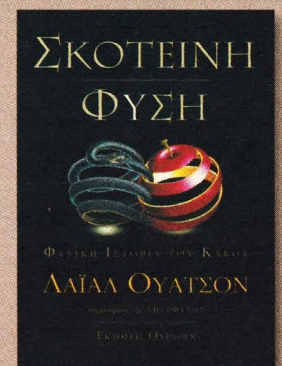
Μεγάλο μέρος του κειμένου αυτού παραφράζει απόσπασμα της αγγλόγλωσσης μελέτης μου "The rehearsal of antiquity in-post modern Greek fiction" που φιλοξενήθηκε γενναϊόδωρα ως διάλεξη και χωριστή έκδοση από το Αμερικανικό Κολλέγιο και δημοσιεύτηκε στον συλλογικό τόμο τον οποίο επιμελήθηκαν οι ρηζικέλευθοι συνάδελφοι Δημήτρης Δαμάσκος και Δημήτρης Πλάντζος<sup>2</sup>. Η μελέτη γράφτηκε το 2007 και παρουσιάστηκε το 2008, είναι δηλαδή βασισμένη στη μορφή που είχαν τα *Πορφυρά γέλια* τέσσερα ολόκληρα χρόνια πριν ολοκληρωθούν και εκδοθούν. Ας το επαναλάβω: ο σχολιασμός προηγήθηκε τέσσερα χρόνια από την έκδοση του βιβλίου, πράγμα που σημαίνει πως το βιβλίο συγκροτήθηκε για πρώτη φορά πολύ πριν κυκλοφορήσει. Μελλοντικές ερμηνείες του (φιλολογικές, θεατρικές και άλλες) θα το ανασυγκροτήσουν κι αυτές με τη σειρά τους, και καθεμιά τους θα αποτελέσει καινούργιο πρωτότυπο. Μη διστάσετε κι εσείς να συμβάλλετε σε αυτή τη συναρπαστική διαδικασία. Ο Μισέλ Φάις μας έδωσε ένα ακόμα λαμπρό παράδειγμα ερμηνείας. Γιατί να μείνετε υποβολέας ενός ανύπαρκτου πρωτοτύπου όταν μπορείτε να παίξετε ένα πρωτότυπο συγγραφέα; ▲

1 Αφιερώνεται στο φίλο Βαγγέλη Γέγα, δικηγόρο που «στο Σικάγο μέσα ζει στη λευτεριά», για τη δική του ερμηνεία της ελληνικής ταυτότητας.

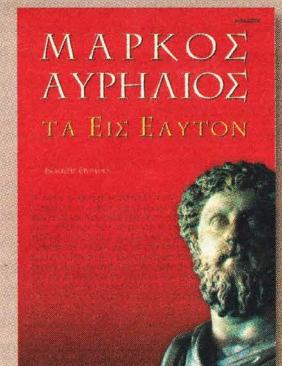
2 Dimitris Damaskos, Dimitris Plantzos (ed.), *A Singular Antiquity: Archaeology and Hellenic Identity in Twentieth-Century Greece*, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα 2008. Στον συλλογικό αυτό τόμο γράφουν οι: Michael Herzfeld, Mark Mazower, Δάφνη Βουδοίρη, Ανδρομάχη Γκαζή, Όλγα Γκράτζιου, Δημήτριος Σ. Δαμάσκος, Μάρια Διαμάντη, Βαγγέλης Καλότσης, Βαγγέλης Καραμανωλάκης, Αγγελική Κούφου, Νίκη Κωτσάκης, Βασίλης Λαμπρόπουλος, Αρτεμης Λεοντή, Δώρα Φ. Μαρκάτου, Μάρλεν Μούλιου, Διονύσης Μουρελάτος, Αλεξάνδρα Μπούνια, Δημήτρης Πλάντζος, Νίκη Σακκά, Δημήτρης Τζόβας, Ντέλια Τζωρτζάκη, Γιώργος Τόλιας, Δημήτρης Φιλλιππίδης, Έλενα Χαμαλιδή, Γιάννης Χαμηλάκης.



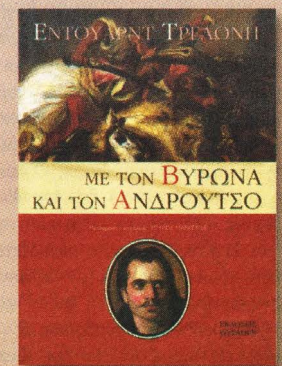
Immanuel Wallerstein  
Ευρωπαϊκός οικουμενισμός



Λ. Ουάτσον  
Σκοτεινή Φύση  
Φυσική Ιστορία του κακού



Μάρκος Αυρήλιος  
Τα εις εαυτόν



Εντοιαρτ Τρελών  
Απομνημονεύματα